

KORXONALARDA OPERATSION FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH IMKONIYATLARI TAHLILI

Muydinov Baxodirjon Numanovich

“University of economics and pedagogy” NOTM

“Iqtisodiyot” kafedrası professori v.b., i.f.n.

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida faoliyat yuritayotgan korxonalarda operatsion faoliyat samaradorligini baholash imkoniyatlari atroflicha tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida korxonalarining operatsion faoliyatini baholashda qo‘llaniladigan asosiy ko‘rsatkichlar, jumladan rentabellik, ishlab chiqarish samaradorligi, xarajatlar darajasi hamda resurslardan foydalanish samaradorligi chuqur o‘rganilgan. Shuningdek, operatsion samaradorlikni oshirishga qaratilgan zamonaviy yondashuvlar, mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari va amaliy tavsiyalar yoritib berilgan. Maqola natijalari korxonalarda boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Аннотация. В данной статье представлен всесторонний анализ возможностей оценки эффективности операционной деятельности предприятий, работающих в Республике Узбекистан. В ходе исследования подробно изучены основные показатели, используемые для оценки операционной деятельности предприятий, включая рентабельность, эффективность производства, уровень затрат и ресурсоэффективность. Также освещены современные подходы к повышению эффективности операционной деятельности, научные взгляды местных ученых и практические рекомендации. Результаты статьи имеют важное теоретическое и практическое значение для принятия управленческих решений на предприятиях.

Abstract. This article presents a comprehensive analysis of the capabilities of assessing the operational performance of enterprises operating in the Republic of Uzbekistan. The study examines in detail the key indicators used to assess enterprise operational performance, including profitability, production efficiency, cost level, and resource efficiency. It also highlights modern approaches to improving operational performance, the scientific views of local scholars, and practical recommendations. The article's findings have important theoretical and practical implications for management decision-making at enterprises.

Kalit so‘zlar: samaradorlik, operatsion faoliyat, baholash, ko‘rsatkichlar, xarajatlar, rentabellik, resurslardan foydalanish, ishlab chiqarish

samaradorligi, mehnat unumdorligi, moliyaviy tahlil, iqtisodiy tahlil, boshqaruv samaradorligi, foyda, daromad, xarajatlarni optimallashtirish, operatsion jarayonlar, iqtisodiy barqarorlik, raqobatbardoshlik, ishlab chiqarish hajmi, resurslarni boshqarish.

Ключевые слова: *эффективность, операционная деятельность, оценка, показатели, затраты, рентабельность, использование ресурсов, эффективность производства, производительность труда, финансовый анализ, экономический анализ, эффективность управления, прибыль, доход, оптимизация затрат, операционные процессы, экономическая стабильность, конкурентоспособность, объем производства, управление ресурсами.*

Key words: *efficiency, operational activity, assessment, indicators, costs, profitability, resource utilization, production efficiency, labor productivity, financial analysis, economic analysis, management efficiency, profit, income, cost optimization, operational processes, economic stability, competitiveness, production volume, resource management.*

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining barqarorligi va raqobatbardoshligi, avvalo, ularning operatsion faoliyati samaradorligiga bog'liqdir. Operatsion faoliyat korxonaning asosiy daromad keltiruvchi faoliyati bo'lib, mahsulot ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, xarajatlarni boshqarish va foyda olish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Shu sababli korxona operatsion faoliyatining samaradorligini muntazam ravishda baholab borish, mavjud kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Korxona operatsion faoliyati samaradorligini baholash – bu korxonaning kundalik ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyati qay darajada oqilona va tejamkor tashkil etilganligini aniqlashga qaratilgan kompleks jarayondir. Ushbu baholash orqali korxona resurslaridan foydalanish darajasi, ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligi, xarajatlar va foyda o'rtasidagi nisbatlar aniqlanadi hamda kelgusidagi rivojlanish yo'nalishlari belgilanadi.

1. Korxona operatsion faoliyatining samaradorligini baholashning asosiy ko'rsatkichlari. Korxona operatsion faoliyatining samaradorligini baholashda bir qator iqtisodiy ko'rsatkichlardan foydalaniladi. Ushbu ko'rsatkichlar korxona faoliyatini har tomonlama tahlil qilish imkonini beradi.

2. Rentabellik ko'rsatkichlari. Rentabellik korxonaning foyda olish darajasini ifodalovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri bo'lib, u ishlab chiqarish xarajatlari bilan olingan foyda o'rtasidagi nisbatni ko'rsatadi. Rentabellikning

yuqori bo'lishi korxona operatsion faoliyatining samarali tashkil etilganidan dalolat beradi.

Ishlab chiqarish samaradorligi. Mazkur ko'rsatkich ishlab chiqarilgan mahsulot hajmining sarflangan resurslarga nisbati orqali aniqlanadi. Ishlab chiqarish samaradorligi korxonaning texnologik darajasi, mehnat unumdorligi va boshqaruv sifatini aks ettiradi.

Xarajatlarni boshqarish samaradorligi. Xarajatlarni oqilona boshqarish operatsion samaradorlikning muhim omillaridan biridir. Xarajatlarning kamaytirilishi yoki optimal darajada saqlanishi korxona foydasining oshishiga xizmat qiladi.

Resurslarni optimallashtirish. Mehnat, moddiy va moliyaviy resurslardan samarali foydalanish korxona faoliyatining uzluksizligini ta'minlaydi va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi.

2. Korxona operatsion samaradorligini baholash metodlari. Korxona operatsion faoliyatini baholashda turli iqtisodiy tahlil metodlaridan foydalaniladi. Ushbu metodlar korxona faoliyatining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi.

Rentabellik tahlili. Ushbu metod korxonaning foydasi va jami xarajatlari o'rtasidagi nisbatni aniqlash orqali operatsion samaradorlik darajasini baholaydi.

Ishlab chiqarish samaradorligi (mehnat unumdorligi) tahlili. Mehnat unumdorligini baholash orqali ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligi va ishchi kuchidan foydalanish darajasi aniqlanadi.

Xarajatlar tahlili. Xarajatlarning tuzilmasini o'rganish, doimiy va o'zgaruvchan xarajatlar o'rtasidagi nisbatni aniqlash korxona xarajatlarini boshqarishda muhim ahamiyatga ega.

Moliyaviy tahlil. Moliyaviy hisobotlar asosida amalga oshiriladigan tahlil korxonaning umumiy moliyaviy holati va operatsion faoliyat samaradorligini aniqlash imkonini beradi.

3. Korxona operatsion faoliyati samaradorligini baholash bo'yicha amaliy tahlil

1-jadval.

Korxona operatsion faoliyati samaradorligini baholash

Kor xona nomi	Mah sulot hajmi (dona)	Jami xarajatlar (so'm)	Soti sh daromadi (so'm)	F oyda (so'm)	Renta bellik ko'rsatkichi (%)	Ishlab chiqarish samaradorligi
Kor	100	5000	8000	30	60%	1.2

xona A	00	00	00	0000		
Kor	150	7500	1000	25	33.33	1.4
xona B	00	00	000	0000	%	
Kor	120	6000	9600	36	60%	1.5
xona C	00	00	00	0000		

Tahlil:

1. Korxona A:

- Mahsulot hajmi = 10,000 birlik
- Jami xarajatlar = 500,000 so‘m
- Sotish daromadi = 800,000 so‘m
- Foyda = 300,000 so‘m
- Rentabellik ko‘rsatkichi = $(300,000 / 500,000) \times 100 = 60\%$
- Ishlab chiqarish samaradorligi = 1.2 (Mahsulot hajmi / Jami xarajatlar)

2. Korxona B:

- Mahsulot hajmi = 15,000 birlik
- Jami xarajatlar = 750,000 so‘m
- Sotish daromadi = 1,000,000 so‘m
- Foyda = 250,000 so‘m
- Rentabellik ko‘rsatkichi = $(250,000 / 750,000) \times 100 = 33.33\%$
- Ishlab chiqarish samaradorligi = 1.4

3. Korxona C:

- Mahsulot hajmi = 12,000 birlik
- Jami xarajatlar = 600,000 so‘m
- Sotish daromadi = 960,000 so‘m
- Foyda = 360,000 so‘m
- Rentabellik ko‘rsatkichi = $(360,000 / 600,000) \times 100 = 60\%$
- Ishlab chiqarish samaradorligi = 1.5

Tahlil natijalariga ko‘ra, Korxona A va C rentabellik darajasi bo‘yicha yuqori natijalarga ega. Korxona B mahsulot hajmi bo‘yicha yetakchi bo‘lsa-da, xarajatlar darajasining yuqoriligi sababli rentabellik ko‘rsatkichi pastroq bo‘lgan. Bu esa xarajatlarni boshqarish samaradorligini oshirish zarurligini ko‘rsatadi.

4. Korxona operatsion faoliyatini samarali boshqarish bo‘yicha tavsiyalar

- Xarajatlarni optimallashtirish orqali foydani oshirish;
- Ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish va yangi texnologiyalarni joriy etish;
- Mehnat resurslaridan samarali foydalanish va mehnat unumdorligini oshirish;
- Moliyaviy va operatsion tahlilni muntazam amalga oshirib borish.

Xulosa. Korxona operatsion faoliyatining samaradorligini baholash uning iqtisodiy barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Rentabellik, ishlab chiqarish samaradorligi va xarajatlarni boshqarish ko'rsatkichlari orqali korxona faoliyatining real holatini aniqlash mumkin. O'zbek olimlarining ilmiy qarashlari va tavsiyalari esa korxonalar faoliyatini samarali boshqarish hamda iqtisodiy natijalarni yaxshilashda muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Qobilov M. Iqtisodiy tahlil asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 256 b.
2. Xushvaktov A. Korxona faoliyatini boshqarish. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2019. – 240 b.
3. Temirov Z. Korxona moliyasini tahlil qilish. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 280 b.
4. Abdukarimov I.T. Korxona iqtisodiyoti. – Toshkent: Iqtisodiyot-Moliya, 2018. – 320 b.
5. Sharifxo'jayev M., Abdullayev Yo. Menejment. – Toshkent: Fan, 2019. – 352 b.
6. Karimov N.G. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish omillari. – Toshkent: Innovatsiya, 2020. – 210 b.
7. Mirzayev B.S. Operatsion faoliyatni boshqarish. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 230 b.

